

УДК 338.43 : 631.147 (477)

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ORGANIC 3.0 ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Є.В. Милованов

кандидат економічних наук

Федерація органічного руху України

(Україна, м. Київ; e-mail: ofu@organic.com.ua)

У роботі наведено ретроспективний аналіз розвитку концепції Organic та охарактеризовано її основні етапи. Визначено, що концепція Organic 1.0 була закладена піонерами органічного та біодинамічного руху і базувалася на використанні науково обґрунтованої системи органічного сільськогосподарства. Підкреслено, що із становленням концепції Organic 2.0 задекларовано перші органічні стандарти, законодавство та міжнародні організації, які сформувавши міцне підґрунтя для подальшого стрімкого розвитку сталих органічних сільськогосподарських практик. Наголошено, що Organic 3.0 значно розширює можливості та позиціонує органік як сучасну інноваційну систему землеробства, яка холистично вписує екологію, економіку, суспільство, культуру та відповідальність у місцевий, регіональний контекст з метою забезпечити широке засвоєння дійсно стійких сільськогосподарських систем та ринків на основі органічних принципів. Здійснено аргументацію відповідності сучасного стану розвитку вітчизняної органічної сфери концепції Organic 2.0 та наведено ретроспективу її становлення в Україні. Доведено необхідність активізації науково-практичних зусиль з метою формування механізму імплементації концепції Organic 3.0 у вітчизняну сільськогосподарську галузь. Проаналізовано основні підходи концепції Organic 3.0, впровадження яких є неодмінною умовою переходу на новий рівень розвитку аграрної галузі та досягнення її сталості. Запропоновано авторську систему заходів з імплементації вищезгаданої концепції в Україні для забезпечення інвестиційно-інноваційної моделі розвитку аграрних підприємств, зміцнення конкурентної позиції вітчизняних агровиробників на світовому ринку органічної продукції та активізації інтеграції країни у міжнародний економічний простір.

Ключові слова: концепція, Organic 3.0, органічне виробництво, сільськогосподарська галузь, сталий розвиток, органічний рух, продовольча система.

Постановка проблеми. Органічне сільське господарство істотно сприяє розв'язанню глобальних екологічних та соціальних проблем і досягненню основних цілей сталого розвитку, що неодноразово доведено численними науковими дослідженнями та практичними досягненнями. Для повнішого використання свого потенціалу органічне сільське господарство має розвиватися постійно підвищуючи свою номенклатуру продуктивності, розширюючи масштаби виробництва та продукції. Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (IFOAM), спільно із активними представниками органічної сфери, на основі різноманітних одноосібних ініціатив з усього світу та власних розробок запропонувала спільну структуру дій — Organic 3.0. Вона надає дорожню карту інноваційного, всеохоплюючого, справедливого та ефективного органічного розвитку від ферми до кінцевого споживача. Загальна мета Organic 3.0 полягає у тому, щоб забезпечити широке запровадження стійких сільськогосподарських систем та ринків на основі органічних принципів.

Доволі важливим завданням України у її бажанні постійного розвитку внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції, торгівельних відносин з європейськими та іншими міжнародними партнерами, а також посилення євроінтеграційних прагнень є залозичення найкращих перспективних практик формування та розвитку органічної сфери провідних країн світу, зокрема країн-членів ЄС. Так, Organic 3.0 — це основоположна концепція розвитку не лише сільськогосподарської галузі багатьох країн Європи і світу, але й економік цих країн загалом. Адже саме рівень розвитку аграрної сфери нині є базисом для широкомасштабного економічного, екологічного та соціального процвітання глобального соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням впровадження сталих органічних практик на основі концепції Organic 3.0 займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці й практики: М. Арбенц [9], М. Ардакані [13], П. Барбері [13], Д. Гоулд [9], В. Грановська [2], А. Леу [10], У. Ніглі [11], Г. Рахманн [13], К. Стоупс [9] та ін. Але зважаючи на значний

науковий внесок згаданих та багатьох інших фахівців, питання впровадження Organic 3.0 потребує систематизації та формування послідовності конкретних кроків у напрямі імплементації у вітчизняну сільськогосподарську практику.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний внесок у розробку принципів та методології органічного сільського господарства, залишається низка питань, які потребують удосконалення та доопрацювання. Зокрема, залишаються недостатньо вивченими особливості розвитку концепції Organic з метою їх врахування у вітчизняній аграрній політиці.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних підходів до імплементації концепції Organic 3.0 у вітчизняну сільськогосподарську практику для забезпечення сталого розвитку аграрної галузі України.

Матеріали та методи. Інформаційну основу дослідження становлять вітчизняні та міжнародні законодавчі і нормативні акти у сфері органічного сільського господарства, матеріали і звіти Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху IFOAM. Для виконання поставлених завдань використовували такі методи досліджень: монографічний (опрацювання наукових публікацій, нормативних документів, статистичних даних); аналізу та синтезу (обґрунтування методології системного дослідження розвитку органічного сільськогосподарського руху); абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків) тощо.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сільське господарство є одним з провідних чинників глобальних проблем голоду, нерівності, споживання енергії, забруднення навколишнього природного середовища, зміни клімату, втрати біорізноманіття та виснаження природних ресурсів. Але позитивні, багатогранні екологічні, соціальні та економічні переваги стійкого сільського господарства можуть допомогти розв'язати більшість основних проблем у цьому аспекті на національному та глобальному рівнях.

Прийнято вважати, що період Organic 1.0 — це основа, закладена піонерами органічного та біодинамічного руху. Вони наприкінці XIX — на початку XX ст. наголошували на зростаючих проблемах сільського господарства і необхідності радикальних змін.

Етап Organic 1.0 був ознаменований низкою важливих відкриттів і подій на рубежі XX ст. Наприклад, галузю науки, яка однією з перших вплинула на методи органічного сільського господарства, стала створена

на початку 1900-х рр. «сільськогосподарська бактеріологія». Вчені відкрили азотфіксуючі бактерії, завдяки чому дізналися більше про біологічні аспекти родючості ґрунту, важливість ґрунтової фауни та органічної речовини у ґрунті. Агротехнічні прийоми, які вважалися сприятливими для родючості ґрунту, у т.ч. використання стійлового гною, його ферментацію або компостування, обмежений або безвідвальний обробіток ґрунту й застосування зелених добрив.

Саме тоді цикл лекцій Рудольфа Штайнера (Rudolf Steiner, 1861–1925) дав поштовх руху біодинамічного сільського господарства. Штайнер запропонував не готову до використання науково обґрунтовану систему органічного сільського господарства, а радше концепції та підходи до господарювання на землі, а саме: закриті цикли, ферма як організм, а також холистичний і духовний підхід. Невдовзі після його смерті фермери і вчені (зокрема, Е. Пфайффер, Л. Коліско) почали застосовувати, перевіряти та розвивати його бачення, підходи на власних фермах, прагнучи створити більш функціональну систему біодинамічного фермерства. Були організовані дослідні інститути біодинамічного фермерства, наприклад, у містах Яма, Дармштадт, а також Швеції й Німеччини [13, с. 172].

Також Organic 1.0 розвивався певною мірою під проводом Ганса і Марії Мюллер (Hans (1891–1988) and Maria (1894–1969) Muller), які започатковували так звану органічно-біологічну систему в Швейцарії на основі практичного досвіду. Окрім систем, які ґрунтувалися на практиці, мікробіолог Ганс Пітер Русх (Hans Peter Rusch, 1906–1977) працював над теоретичним обґрунтуванням органіко-біологічної системи. Він скептично ставився до використання мінеральних добрив, натомість найбільше його цікавили родючість, якісний стан ґрунту та утворення гумусу [13, с. 172].

В англomовному світі піонерами та ключовими фігурами в органічному сільському господарстві були Ева Белфор (Lady Eve Balfour, 1898–1990) і Альберт Говард (Sir Albert Howard, 1873–1947) — у Великій Британії та Джером Родейл (Jerome Rodale, 1898–1971) у США. Леді Белфор відома своїм експериментом Холі (Haughley Experiment) — одним з перших довгострокових досліджень, під час яких порівнювалося органічне фермерство й конвенційне сільське господарство з інтенсивним використанням зовнішніх ресурсів. Сер Говард працював над компостуванням міських відходів, проблемами рослинництва, станом рослин і родючістю ґрунту в Індії й надихнувся сталими агротехнічними прийомами, з

якими познайомився в країнах Азії. Згаданий американський дослідник Родейл — видавець, автор і драматург — був прибічником органіку, популяризував цей термін як означення продуктів, вирощених без пестицидів. Ці люди своєю працею на землі, пропагуванням і науковою діяльністю дуже вплинули на органічний рух у Великій Британії та Північній Америці [13, с. 172].

Серед наших земляків також є видатні особистості, чий вклад у розвиток органічного руху важко переоцінити.

Видатний український учений Сергій Андрійович Подолинський у 1880 р. зробив великий прорив у розвитку світової економічної думки, порушивши низку принципово нових підходів до аналізу розвитку людства, пов'язавши його із збереженням і нагромадженням енергії. У своїй роботі «Праця людини і її відношення до розподілу енергії» він наголошує: «... правильне землеробство є найкращим прикладом корисної праці, тобто роботи, яка збільшує збереження сонячної енергії на земній поверхні». Нині ідеї Сергія Подолинського з успіхом використовують сільгоспвиробники органічної продукції [4].

Відомий українець, організатор Української Академії Наук, Володимир Іванович Вернадський, який, до речі, називав себе учнем С.А. Подолинського, збагатив світову науку глибокими ідеями, що лягли в основу нових провідних напрямів сучасної мінералогії, геології, гідрогеології, визначив роль організмів у геохімічних процесах. Так, саме В.І. Вернадський у першій половині ХХ ст. започаткував учення про ноосферу (*від грец. νοῦς — розум і σφαῖρα — куля, тобто сфера розуму*), в основу якого поклав ідею про гармонійне входження людини та її господарської діяльності у біогенний колообіг речовин. Його ідеї та напрацювання тісно перепліталися із концепцією органіку та збагатили знання тисяч вчених і практиків світової органічної спільноти [1].

Інший видатний співвітчизник Іван Євгенович Овсінський за період своєї діяльності зосередився на вивченні світового досвіду агро-виробництва, ставши, зокрема, одним із перших, хто почав не лише вирощувати сам, але й пропагувати серед інших, сою, далекоглядно передбачивши її колосальний потенціал для розвитку як рослинництва, так і тваринництва. До того ж, і ще наприкінці ХІХ ст. він одним з перших у всьому світі заявив про небезпечність для землі та аграрного сектора розвитку теорії Юстуса фон Лібіха і захоплення мінеральними добривами. Впродовж десятків років, обігнавши своїх північноамериканських колеґ принаймні на півстоліття, успішно відпрацював на

практиці новітні методи мінімального обробітку ґрунту, які ввійшли в історію, як «нова система землеробства Овсінського» [5].

На початку 1950-х рр. ХХ ст. видатний біодинамік з українським корінням, Алекс Подолинський розпочав фундаментальну роботу з розвитку біодинамічного методу (нині у всьому світі відомий як австралійський професійний біодинамічний сільськогосподарський метод) як ефективною, натуральною сільськогосподарською сучасною системою. Він послідовно розвивав методи Е. Пфайффера для приготування препаратів, представив новий потужний препарат і розробив, разом із навченими ним австралійськими фермерами — прихильниками біодинамічного руху, повну натуральну сільськогосподарську систему (у т.ч. відповідну техніку) — це все для того, щоб доповнити дію препаратів на будь-який тип ґрунту і клімат; самі препарати були призначені для вирощування будь-якої сільськогосподарської продукції [6].

Науково-практичний вклад наших земляків у розвиток органіку є неоціненним, і саме вони були основоположниками вітчизняної концепції Organic 1.0.

Етап Organic 2.0 розпочався у 70-х рр. минулого століття, коли розроблені вищезгаданими піонерами праці та сільськогосподарські системи перетворювалися у стандарти, а пізніше — у законодавчі акти. Останні десятиріччя відзначилися вражаючим зростанням і розвитком світового органічного сільського господарства.

Початок Organic 2.0 фактично асоціюється із створенням на початку 70-х рр. ХХ ст. Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху IFOAM. Кілька десятиліть органічні організації в усьому світі розробляли стандарти виробництва й переробки і пропонували схеми сертифікації. Твердження щодо органічності стали врегульованими до найменших деталей. Відповідні офіційні нормативні акти вперше з'явилися в Європі і США у 1980-х роках. До 2017 р. 87 країн Африки, Північної та Південної Америки, Азії, Європи й Океанії імплементували органічне законодавство. Органічні стандарти й контроль за допомогою інспектування й сертифікації здобули довіру споживачів і політиків. Швидко розвивалася площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель (близько 57,8 млн га у 172 країнах світу у 2016 р.) і ринок сертифікованих органічних харчових продуктів, текстилю і засобів для догляду за тілом (у 2016 р. світові обсяги продажу цих товарів становило 89,7 млн дол. США) [14, с. 21]. Ці дані не враховують несертифіковані органічні системи,

які теж не слід недооцінювати. Численні дрібні фермери й індивідуальні власники (часто жінки) господарюють здебільшого органічними методами й забезпечують харчовими продуктами власні сім'ї й громади.

У минулі десятиліття велася також скоординована робота, спрямована на забезпечення політичної та адміністративної підтримки, розвиток ринку, а отже, на забезпечення доступу до якісніших харчових продуктів, текстилю, засобів для особистої гігієни та інших товарів для здоров'я і їх наявності. Багато технічних викликів було подолано завдяки дослідженням і розробкам в інститутах, університетах, а також на полях у тісній співпраці фермерів і вчених.

Однак наразі світове виробництво продовольства ще є далеким від сталого: бідність, соціальна несправедливість та голод домінують у багатьох сільських районах нашої планети. Фермери, здебільшого, не мають і реальної свободи та влади, а сільське господарство впливає значною мірою на зміну клімату та втрату біорізноманіття на планеті. Тому офіційний запуск концепції Organic 3.0 на міжнародній виставці BIOFACH у 2015 р. з метою створення стратегій та інновацій на шляху до більш позитивного впливу на наше життя людей став, на нашу думку, надзвичайно доречним та вчасним

кроком. Еволюцію цієї концепції наведено на рисунку 1.

Organic 3.0 — це виведення органіку з нішевої сфери у систему послідовних заходів як частини важливих рішень, необхідних для розв'язання концептуальних проблем, що постають перед нашою планетою та людством. Так, Organic 3.0 означає стале використання природних ресурсів, замість їх експлуатації. Концепція фокусується на якості та позитивному впливі, а не на обсягах. До останнього часу органік не був впроваджений або впроваджений не у достатній мірі, щоб сприяти цим рішенням у глобальному масштабі. Концепція Organic 3.0 прагне це змінити, позиціонуючи напрям як сучасну, інноваційну систему, яка на передній план висуває результати та наслідки сільськогосподарської діяльності.

Основна ціль Organic 3.0 — забезпечити широке засвоєння стійких сільськогосподарських систем та ринків на основі органічних принципів та проникнення культури інновацій, прогресивного вдосконалення у напрямі передової практики, прозорої цілісності, всебічної співпраці, цілісних систем і справедливого ціноутворення.

Органічне сільське господарство — це маяк для дійсно сталого сільського господарства і систем агровиробництва. Так, Organic

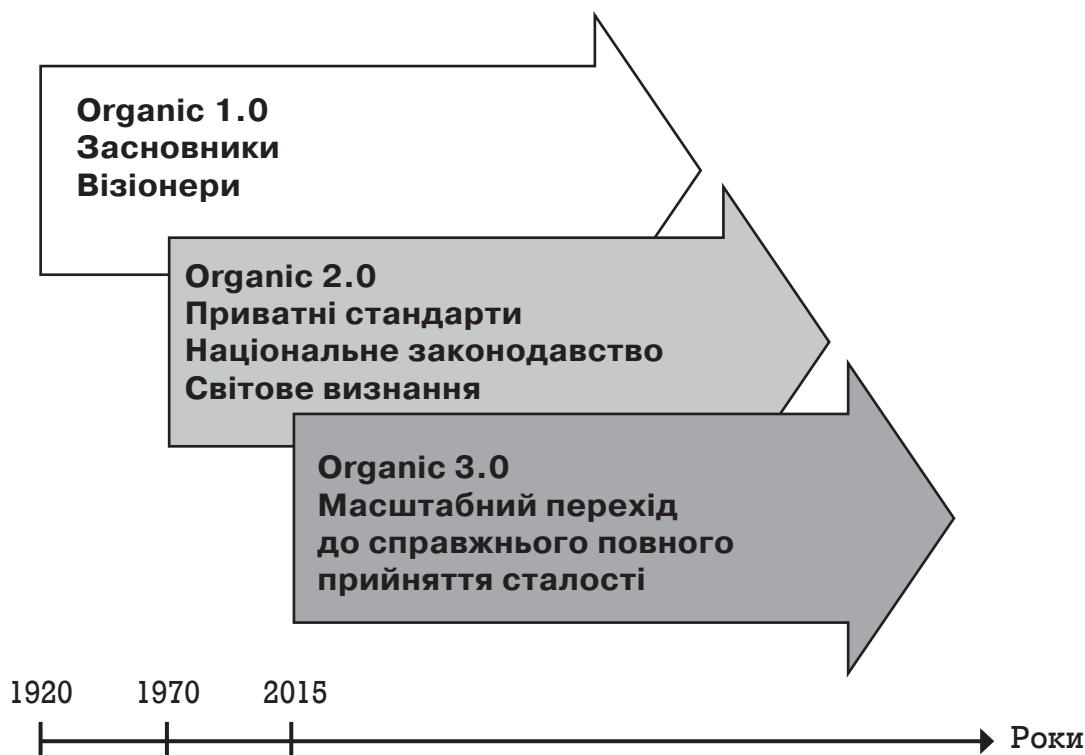

Рис. 1. Еволюція концепції Organic

Джерело: [12].

3.0 розширює можливості участі й позиціонує напрям як сучасну інноваційну систему землеробства, яка холистично вписує екологію, економіку, суспільство, культуру й відповідальність у місцевий і регіональний контекст. Відновлення ресурсів, відповідальність у виробництві, достатність у споживанні, а також етичний і духовний розвиток людських цінностей, практики та звичок — це концептуальні поняття, що скеровують розбудову нової органічної культури, яка може стати рушієм розвитку всього людства. В основу Organic 3.0 покладено живі стосунки між споживачами й виробниками, у т.ч. з історією продуктів і виробництва та численними перевагами органічного сільського господарства [9, с. 201].

Останніми роками Україна поступово стає вагомим гравцем на європейському та світовому ринку органічної сільськогосподарської продукції. Кількість вітчизняних виробників органічної продукції за останні 10 років зростає у 4,5 рази (з 80 у 2006 р. до 360 у 2016 р.), а сертифіковані органічні угіддя — на 70% (з 242 тис. га у 2006 до 411,2 тис. га у 2017 р.) [8, с. 5, 6]. Так, значна частина вирощеної та виробленої органічної сільськогосподарської продукції — це експорт до країн Євросоюзу, США та інших розвинених держав. Високий попит на органічну продукцію на світовому ринку дедалі більше стимулює вітчизняних агровиробників переходити на органічні методи господарювання, а органи влади — дедалі більше уваги звертати на чисельні переваги органіку та необхідність підтримки.

Розглядаючи еволюцію концепції Organic 3.0, слід зауважити, що в Україні становлення та шлях розвитку органічної сфери мав свої особливості. Так, посилення проблем зумовлених інтенсифікацією сільського господарства, і особливо його хімізацією, було відзначено свого часу багатьма вітчизняними аграріями. Праці вищезгаданих науковців та практиків кінця XIX – початку XX ст., нині свідчать про високий рівень їх далекоглядності та мудрості у питанні необхідності глибшого розуміння природних взаємозв'язків у процесі сільськогосподарського виробництва та формування сталих сільськогосподарських практик. Саме їх можна назвати візіонерами вітчизняної концепції Organic 1.0.

Вважаємо початок 2000-х років започаткуванням концепції Organic 2.0 в Україні. Оскільки саме у цей період в Україні з'явилися перші сертифіковані відповідно до міжнародних вимог органічні господарства, сформувався різного роду об'єднання представників вітчизняного органічного руху (Федерація органічного руху України, БІОЛан Україна тощо),

почалося формування і нішевого органічного сектора.

Зауважимо, що інертність системи державного регулювання відіграла негативну роль у питанні законодавчого закріплення та підтримки розвитку органічного руху в Україні. Деяко запізно прийнятий у 2013 р. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» фактично не діє. Адже положення закону є недосконалими та значною мірою не завжди відповідають законодавству Євросоюзу у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Це негативно впливає на функціонування вітчизняного органічного ринку, іміджує країну на світовому ринку «Organic»; створює додаткові торгові бар'єри для виробників-експортерів; споживач не захищений від фальсифікату «Organic», а виробник — від недобросовісної конкуренції [8, с. 7]. Органічні виробники доволі довгий час перебували поза українського законодавства, спираючись на міжнародне правове поле та інституціональні основи. Сподіваємось, що прийнятий Верховною Радою України 10 липня 2018 р. Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» посилить позиції вітчизняних органічних агровиробників та усуне останні перешкоди на шляху становлення органічної сфери в Україні.

Отже, сучасний стан розвитку органічної сфери в Україні можна із впевненістю асоціювати із концепцією Organic 2.0. Перед нами стоїть низка важливих невирішених питань, без яких перехід до концепції Organic 3.0 залишається примарною перспективою. Поряд із необхідністю створення повноцінного та прозорого правового поля для органічних виробників, переробників, імпортерів, експортерів та інших учасників органічної сфери існує й низка важливих проблем, а саме: формування системи організаційної та фінансової державної підтримки вітчизняних органічних товаровиробників, врегулювання питання стандартизації та сертифікації органічного виробництва, створення інфраструктури виробництва, переробки й реалізації органічної продукції.

Незважаючи на перелічені вище проблеми вітчизняного органіку, вважаємо за доцільне розробку необхідної послідовності дій та заходів для майбутньої імплементації концепції Organic 3.0 в Україні. Нішевий та все ще несистемний розвиток української органічної сфери потребує стратегічного бачення та конкретизації цілей для переходу на збалансований розвиток як аграрної галузі, так і національної економіки в загалом.

Так, Organic 3.0 в Україні має трансформувати розуміння ролі органічного руху. Органічне сільське господарство має стати маяком для сталого сільського господарства та продовольчих систем. Концепція Organic 3.0 розширює можливості участі та позиціонує напрям як сучасну, інноваційну сільськогосподарську систему, яка цілісно інтегрує місцеві та регіональні контексти. Регенерація ресурсів, відповідальність за використання у виробництві, достатність споживання та етичний і духовний розвиток людських цінностей, практики та звичок — це основи, які керують формуванням нової органічної культури, яка може стимулювати розвиток суспільства. Ядром Organic 3.0 є живі відносини між споживачами, виробниками та довкіллям. У своєму серці Organic 3.0 не є наказовим, але описовим: замість того, щоб забезпечити набір мінімальних правил для досягнення остаточного статичного результату, концепція базується на результатах і постійно адаптується до локальних чинників.

Концепцію Organic 3.0 побудовано на шести основних підходах для послідовного просування різноманіття, що лежить в основі природи органіку:

- культура інновацій;
- постійне удосконалення з метою досягнення оптимальних практик;
- різні способи забезпечення прозорості та чесності;
- широка взаємодія з іншими рухами за сталість;
- всебічне розширення прав від фермера до кінцевого споживача;
- справедливі вартість та розрахунок собівартості [12, с. 4].

Імплементация цих підходів у вітчизняну сільськогосподарську практику є неодмінною умовою переходу на новий рівень розвитку сільськогосподарської сфери та досягнення її сталості.

Культура інновацій є необхідною для стимулювання більшої конверсії фермерів до органічних та прийняття найкращих сільськогосподарських практик (як вітчизняних, так і світових). Зокрема, Organic 3.0 активно поєднує найкращі традиційні практики з сучасними інноваціями. Відбувається оцінка практики, знань та інновацій щодо ризиків та потенційних можливостей впливу.

Інновації є критично важливими для всіх агропродовольчих систем, у т.ч. з органічною, і ці інновації мають ґрунтуватися на системному підході. Необхідно постійно здійснювати пошук шляхів зменшення розриву продуктивності між органічною та конвенційною системами, поєднуючи між собою стале споживання і стале

виробництво. Інновації в органічному сільському господарстві будуть можливі лише тоді, коли вони відповідатимуть очікуванням споживачів.

Категорія інновацій не обмежується технічними аспектами, вона покладається ще й на творчість дослідників і різне бачення, притаманне вченим, соціальним мережам і установам. Інновація підкреслює необхідність ширше залучати громади, а не лише тих, хто традиційно є учасниками руху за збереження довкілля; це потрібно не лише для того, щоб дослідити екологічні виклики в багатьох аспектах, але й для інтегрування результатів цих досліджень у культурні середовища, колективні структури й цінності [13, с. 188].

Ось кілька прикладів того, чим може допомогти культура інновацій:

- Систематично виокремлювати, оцінювати, зберігати й оновлювати споконвічні або неясні знання аграріїв і фермерських спільнот.

- Залучення смарт-технологій, таких як робототехніка й точне землеробство, інформаційних й комунікаційних технологій або інтенсивних методів у рослинництві й тваринництві без використання генетично модифікованих видів та штучних отрутохімікатів.

- Подальший розвиток методів, які забезпечують відповідність критеріям сталості, завдяки яким ланцюги цінності можуть висвітлювати, як розв'язуються ключові проблеми, як забезпечуються якість і автентичність і досягається позитивний вплив.

- Використання сучасних інтернет-технологій, соціальних мереж щоб популяризувати модні тенденції у харчуванні, догляді за тілом, здоров'ям, а також урбаністичну агрокультуру, ініціативи щодо колективної власності на землю тощо з метою демократизації ланцюга цінності.

- Суспільна й економічна трансформація через краще усвідомлення концепції достатності/екодостатності у виробництві й споживанні і прив'язка суспільства загалом до природної виробничої бази, від якої воно залежить, з метою зменшити негативний антропогенний вплив на природні ресурси (наприклад, зменшення споживання м'яса, популяризація органічного стилю життя й підтримка духовного здоров'я).

- Сприяння створенню зв'язків за допомогою інноваційних моделей та ініціатив, які посилюють взаємозалежність, таких як економіка спільного блага [9, с. 202–203].

Постійне удосконалення з метою досягнення кращих практик охоплює всі виміри стійкості: екологію, суспільство, економіку, культуру, етику, прозорість та підзвітність.

Сертифікаційні вимоги на основі приватних стандартів і урядових регламентів, які були основою Organic 2.0, значною мірою втрачають своє провідне значення. Проте вони продовжують своє існування, ідентифікуючи неприйнятні аспекти і встановлюючи мінімальні вимоги; перегляд стандартів повинен відбуватися на колегіальній основі. Безперервне вдосконалення операцій і систем до того ж має враховувати екологічні, соціальні, економічні, культурні аспекти й аспект відповідальності. Так, Organic 3.0 допомагає розставити пріоритети, виводячи на передній план аспекти, які мають найбільший вплив. Дух постійного вдосконалення в напрямі оптимальної практики, а не економічної оптимізації на рівні мінімальних стандартів, також підтримує описану вище культуру інновацій.

Різні способи забезпечення прозорості та чесності є необхідними для розширення органічного сільського господарства. Довіра, наповнена прозорістю та цілісністю, розвиває прийняття органіку та формує ринок.

Розробка систем сертифікації на основі відпрацьованих роками стандартів та процедур оцінки на етапі Organic 2.0 була необхідною для формування первинної системи оцінювання відповідності. Це забезпечило збільшення виробничої бази й ринку органічних продуктів. Ці аспекти не втрачають свого значення, адже пропозиція сертифікованих органічних продуктів і попит на них продовжують зростати. Проте ширше розуміння органічного сільського господарства не може ґрунтуватися лише на зовнішній обов'язковій сертифікації. У різних частинах світу ринки з короткими ланцюгами постачання у сільському господарстві забезпечують відповідність і доволі високий рівень довіри споживачів. Там прийнятним є взаємне оцінювання та соціальний контроль груп виробників, які цінують репутацію і значущість свого бренду, якщо споживачі позитивно реагують на чітко продемонстровану відповідність.

Для товарних систем різної складності ціннісних ланцюгів сучасні інформаційно-комунікаційні технології пропонують нові схеми контролю та дотримання відповідності і прозорості. Нові технології автентифікації, відслідковування й контролю, які входять у широкий вжиток, стають дедалі доступнішими та полегшують це завдання. Більша прозорість, що супроводжуватиме увесь ціннісний ланцюг, серед усіх відповідних зв'язків сприятиме швидкому виявленню потенційних конфліктів інтересів.

Має відбуватися широка взаємодія з іншими громадськими рухами за сталість шляхом активного створення альянсів із чис-

леними рухами та організаціями, що мають свої додаткові підходи до сталості продовольчих систем та сільського господарства.

Мета підвищення релевантності та впливу передбачає стратегію створення альянсів з багатьма рухами й організаціями, які мають аналогічні цілі й підходи до сталих продовольчих і сільськогосподарських систем. Органічний рух є піонером, але він вже не один у полі екологічної та соціальної інтенсифікації, в основу якої покладено природні процеси й закриті цикли. Органічний рух має активно залучати до своїх лав ідейно близькі рухи й організації суспільства. Серед потенційних союзників — такі рухи, як агроекологічні, за чесну торгівлю, за здорове харчування, рухи дрібних землевласників і сімейних ферм, продовольчі альянси, сільське господарство за підтримки місцевих громад, зелений туризм, природна краса, урбаністична агрокультура і багато інших [9, с. 204].

Всебічне розширення прав від фермера до кінцевого споживача, щоб визнати взаємозалежність і забезпечити реальне партнерство у ланцюзі вартості, а також на територіальній основі. Особливо потребують уваги позиції дрібних сімейних ферм та чесної торгівлі.

Нині господарство лежить в основі органічного агровиробництва, але без переробки і торгівлі його розвиток неможливий. Зауважимо, найкращим союзником прогресу є споживач — сила, яка стимулює до розвитку. Так, Organic 3.0 репозиціонує органік від ланцюга до системи, від сертифікованого продукту до способу життя, сталого в усіх відношеннях. Таке репозиціонування передбачає реальне партнерство вздовж усього ціннісного ланцюга. Воно потребує наділення повноваженнями тих учасників, які перебувають у невідповідному становищі: дрібні сімейні ферми в екологічно, економічно або організаційно складних умовах, наймані працівники ферм, які заслуговують на оплату праці, що забезпечить належне проживання.

Справедливі вартість та облік витрат з метою заохочення прозорості для споживачів та надання прав фермерам як партнерам.

Справедливі ціни є важливою складовою Organic 3.0: виробники мають встановлювати ціни в усіх ланцюгах постачання, а не погоджуватися з тими, що їм пропонують. Ціна має бути економічно прийнятною для фермерів, переробників і ритейлерів, що стимулюватиме принцип справедливості, і для споживачів, допомагаючи їм робити кращий вибір. З погляду споживачів, усвідомлена істинна цінність має значення, тому преміальну ціну нескладно обумовити з очевидними перевагами.

Ключем до розв'язання проблеми усвідомлення цінності є чесний облік витрат і пе-

ревал будь-якої системи виробництва й методу землеробства для довкілля, біорізноманіття, здоров'я людини, суспільства й культури. Це залежить від формування інструментів для обліку істинної собівартості і ціноутворення. Щоб створити систему обліку істинних витрат і відповідальності, які є частиною процесу виробництва і споживання, необхідно комплексне застосування інформаційних кампаній для покращення обізнаності споживачів, ринкових і політичних механізмів. Всі вони мають функціонувати узгоджено в рамках спільних цілей, з використанням основних індикаторів на шляху до їх досягнення і конкретних методів роботи, які забезпечують досягнення поставленої мети. Такі рамки мають бути доволі простими, зрозумілими і реалістичними для всіх учасників у ціннісному ланцюзі. Позитивні підходи необхідно заохочувати, а негативні — знеохочувати за допомогою економічних інструментів. Згоди щодо якісних або кількісних (фінансових чи інших) наслідків різних методів необхідно досягати на основі наукового оцінювання, яке є частиною постійних прозорих досліджень і вдосконалення [9, с. 205–206].

Отже, поступове комплексне впровадження вищенаведених підходів концепції Organic 3.0 дає можливість впровадити різнопланові екологічні, соціальні та економічні переваги сталого сільського господарства у вітчизняну аграрну сферу та сприяти розв'язанню більшості її головних проблем.

Незважаючи на чисельні недопрацювання у сфері становлення вітчизняної органічної сфери та її досі неповну відповідність концепції Organic 2.0, дотримуємося думки, що імплементацією основних підходів концепції Organic 3.0 не можна нехтувати. Можна уявити, де б була наша органічна сфера, якби вітчизняні фермери очікували створення повноцінного правового поля для органічного виробництва. Впевнені, що зволікати не можна, оскільки концепція Organic 3.0 виходить за межі цих базових вимог, закликаючи до постійного вдосконалення через приватні ініціативи та ініціативи активістів органічного руху у напрямі ліпших практик, з урахуванням місцевих пріоритетів.

З урахуванням вищенаведених підходів та постулатів розвитку органічної справи, пропонуємо впроваджувати концепцію Organic 3.0 через наведену (рис. 2) систему імплементації. Звичайно, впровадження цієї концепції потребує значно більших зусиль та глибшого наукового підходу, але без нижченаведеного комплексу дій її реалізація є примарною перспективою.

Отже, впровадивши запропоновану систему заходів в Україні, вдасться стати на шлях

забезпечення інвестиційно-інноваційної моделі розвитку аграрних підприємств, зміцнити конкурентні позиції вітчизняних агровиробників на світовому ринку органічної продукції та значно активізувати інтеграцію країни у міжнародний економічний простір.

Найважливішим завданням у процесі розвитку органічних концепцій в Україні є перехід від винятково аграрного аспекту до сприйняття органічної сфери як агропродовольчої системи, яка передбачає:

1) Виробництво якісних, безпечних та доступних харчів та напоїв у необхідній кількості.

2) Зменшення забруднення і викидів парникових газів у процесі виробництва харчових продуктів, торгівлі ними та їх споживанні.

3) Створення харчових ланцюгів на основі відновної енергії та повторного використання поживних речовин.

4) Захист ґрунтів, води, повітря, біорізноманіття й ландшафту.

5) Урахування чинних і майбутніх етичних принципів, харчових звичок, стилів життя й потреб споживачів.

Висновки. Надважлива мета Organic 3.0 — інформувати споживачів і про стан і взаємовплив здоров'я, довкілля і якість продуктів як важливих елементів добробуту людства взагалі й агропродовольчої системи зокрема. Дослідження шляхів переходу до здорового і сталого органічного стилю життя має бути холистичним, міждисциплінарним і трансдисциплінарним, а питання якості харчових продуктів слід розглядати у комплексі з питанням їх цінової доступності.

Світова органічна практика свідчить про необхідність постійного оновлення підходів та парадигм до розвитку органічного виробництва з метою формування сталих агропродовольчих систем та ринків. В основі Organic 3.0, як і раніше, лежать чітко визначені мінімальні вимоги, що зафіксовані в урядових нормативних документах багатьох країн і в численних приватних стандартах у всьому світі. Водночас концепція виходить за межі цих базових вимог, прагнучи до постійного вдосконалення через приватні ініціативи активних послідовників органіку у напрямі оптимальної практики з урахуванням місцевих можливостей та пріоритетів.

Україна як розвинена аграрна країна не може зволікати у питанні створення та вдосконалення найбільш перспективних та інноваційних сільськогосподарських продовольчих систем. Органік має зайняти провідне, і навіть пріоритетне, місце у сільськогосподарській галузі для трансформації органічного виробництва харчових продуктів з середньо витратної

Рис. 2. Система заходів з впровадження концепції Organic 3.0 в Україні

Джерело: розроблено автором.

малопродуктивної у низьковитратну середньо-продуктивну систему.

Загальною потребою є необхідність підвищувати обізнаність людей щодо особливостей умов вирощування, виробництва продуктів

харчування, здорового харчування, зокрема і здорового способу життя. Необхідно ідентифікувати рушії сталого споживання, щоб за їх допомогою ефективніше заохочувати перехід до сталого способу життя.

Подальші дослідження у напрямі імплементації концепції Organic 3.0 в Україні обумовлено поглибленими дослідженнями комплексу інструментів та заходів для її впровадження у вітчизняну сільськогосподарську практику на національному, регіональному та локальному рівнях. Необхідна конкретизація,

пріоритетність та логічна послідовність дій в економічному, правовому, ринковому, агротехнологічному та інформаційному аспектах, що надасть можливість сформувати ефективну та збалансовану політику впровадження досліджуваної концепції у вітчизняні реалії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера / ред. Е.В. Милованов. Львов: ВК «АРС», 2013. 416 с.
2. Грановська В.Г. Механізми стимулювання розвитку підприємств органічного сектору: адаптація світового досвіду // Економіка і суспільство. 2017. Вип. 9. С. 384–390.
3. Грунтозахисна біологічна система землеробства в Україні: монографія / За ред. д-ра с.-г. наук, проф., М.К. Шикули. К.: Оранта, 2000. 389 с.
4. Дудар Т.Г. Розвиток ідей Сергія Подолинського у формуванні еколого-спрямованого сільськогосподарського виробництва [Електронний ресурс]. Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України. URL: <http://ir.kneu.edu.ua> (дата звернення: 14.07.2018).
5. Овсінський І.С. До кращого врожаю / ред. Є.В. Милованов. Львів: ЛА «Піраміда», 2009. 196 с.
6. Подолинський А. Биодинамическое земледелие: вступительные лекции / ред. Е.В. Милованов. Львів: ЛА «Піраміда», 2009. 244 с.
7. Подолинський С.А. Вибрані твори / ред. Є.В. Милованов. К.: Поліграф-Сервіс, 2008. 128 с.
8. Регіональна підтримка органічного виробництва в Україні / [Є. Милованов, М. Мартинюк, О. Ковальова, О. Ходаківська та ін.]; за ред. к.е.н. Є. Милованова. К.: Органік Принт, 2018. 56 с.
9. Arbenz M., Gould D., Stopes Ch. Organic 3.0 — the vision of the global organic movement and the need for scientific support // Organic Agriculture. 2017. Vol. 7 (3). P. 199–207.
10. Leu A. Organic 3.0, Children's Health and Climate Change [Електронний ресурс]. International Organic Inspectors Association. URL: <http://www.ioia.net> (дата звернення: 25.07.2018).
11. Niggli U. Sustainability of organic food production: challenges and innovations // Proceedings of the Nutrition Society. 2015. Vol.74. P. 83–88.
12. Organic 3.0 — the next phase of organic development [Електронний ресурс]. IFOAM — Organics International. URL: <https://www.ifoam.bio> (дата звернення: 11.07.2018).
13. Rahmann G., Ardakani M., Barberi P. et al. Organic Agriculture 3.0 is innovation with research // Organic Agriculture. 2017. Vol. 7 (3). P. 169–197.
14. Willer H., Lernoud J. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging trends 2018. FiBL&IFOAM — Organic International. Bonn: Medienhaus Plump, 2018. 348 p.

Інформація про автора

Милованов Євген Володимирович — кандидат економічних наук, Президент, Федерація органічного руху України (Україна, 04071, м. Київ, вул. Оболонська, 4, офіс 1; e-mail: ofu@organic.com.ua).

E.V. Milovanov
Ph.D. in Economics
Organic Federation of Ukraine
(Ukraine, Kyiv; e-mail: ofu@organic.com.ua)

HISTORY OF CONCEPT OF ORGANIC 3.0 AND PROSPECTS FOR ITS FUTURE DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article presents retrospective analysis of the Organic concept and describes its main stages. It is determined that the Organic 1.0 concept was laid down by the pioneers of the organic and biodynamic movements and was based on the use of scientifically grounded organic farming system. It is noted that with the advent of the concept Organic 2.0, the first organic standards, legislation and international organizations have been formed, which have formed a solid foundation for the further rapid development of sustainable organic farming practices. Organic 3.0 greatly expands the capabilities and positioning of organic as a modern, innovative farming system that holistically embeds the ecology, economy, society, culture and responsibility into the local and regional context in order to ensure the widespread adoption of truly sustainable agricultural systems and markets based on organic principles. The compliance of the current state of the domestic organic sphere development to the Organic 2.0 concept and the retrospective

of its formation in Ukraine is argued. The necessity of activating scientific and practical efforts in order to create proper implementation mechanism of the Organic 3.0 concept in the domestic agricultural sector has been proved. The Organic 3.0 concept main approaches, the introduction of which are indispensable condition for the transition to a new level of the agricultural sector development and achievement of its sustainability, are analyzed. The author's system of measures for the implementation of the aforementioned concept in Ukraine is proposed in order to provide an investment and innovation model for the agrarian enterprises development, to strengthen the competitive position of domestic producers in the organic products global market and to intensify the country's integration into the international economic space.

Keywords: concept, Organic 3.0, organic production, agriculture, sustainable development, organic movement, food system.

REFERENCES

1. Vernadskiy, V.I. (2013). *Biosfera i noosfera [Biosphere and Noosphere]*. Milovanov, E.V. (Ed.). Lviv: ARS. 416. (In Ukr.)
2. Hranovska, V.H. (2017). Mekhanizmy stymulivannia rozvytku pidpriemstv orhanichnoho sektoru: adaptatsiia svitovoho dosvidu [Mechanisms for stimulating the development of enterprises in the organic sector: adaptation of world experience]. *Ekonomika i suspil'stvo [Economy and society]*, 9, 384–390. (In Ukr.)
3. Shykula, M.K. (Ed.) (2000). *Gruntozakhysna biolohichna systema zemlerobstva v Ukraini [Soil-protecting biological system of agriculture in Ukraine]*. Kyiv: Oranta. 389. (In Ukr.)
4. Dudar, T.H. (2018). Rozvytok idej Serhiia Podolyns'koho u formuvanni ekolooho-spriamovanoho sil's'ko-hospodars'koho vyrobnytstva [Development of Sergei Podolynsky's ideas in the formation of ecologically-oriented agricultural production]. *Fizychna ekonomii: metodolohiia doslidzhennia ta hlobalna misiia Ukrainy [Physical economy: research methodology and the global mission of Ukraine]*. [Electronic source]. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/11246?mode=full> (date of accesse: 14.07.2018). (In Ukr.)
5. Ovsynskiy, I.Ye. (2009). *Do krashchoho vrozhaiu [To the best crop]*. Lviv: Piramida, 196. (In Ukr.)
6. Podolinskiy, A. (2009). *Biodinamicheskoe zemledelie: vstupitelnye lektsii [Biodynamic agriculture: introductory lectures]*. Milovanov, E.V. (Ed.). Lviv: Piramida. 244. (In Russ.)
7. Podolinskiy, S.A. (2008). *Vybrani tvory [Selected Works]*. Milovanov, E.V. (Ed.). Kyiv: Polihraf-Servis. 128. (In Ukr.)
8. Milovanov, E., Martynyuk, M., Kovalev, O., Khodakivska, O. et al. (2018). *Rehionalna pidtrymka orhanichnoho vyrobnytstva v Ukraini [Regional support for organic production in Ukraine]*. Milovanov, E.V. (Ed.). Kyiv: Orhanik Print. 56. (In Ukr.)
9. Arbenz, M., Gould, D. & Stopes, Ch. (2017). Organic 3.0 — the vision of the global organic movement and the need for scientific support. *Organic Agriculture*, 7 (3), 199–207.
10. Leu, A. (2016). *Organic 3.0, Children's Health and Climate Change* [Electronic source]. International Organic Inspectors Association. URL: <http://www.ioia.net> (date of accesse: 25.07.2018).
11. Niggli, U. (2015). Sustainability of organic food production: challenges and innovations. *Proceedings of the Nutrition Society*, 74, 83–88.
12. *Organic 3.0 — the next phase of organic development* [Electronic source]. IFOAM — Organics International. URL: <https://www.ifoam.bio> (date of accesse: 11.07.2018).
13. Rahmann, G., Ardakani, M., Barberi, P. et al. (2017). *Organic Agriculture 3.0 is innovation with research. Organic Agriculture*, 7 (3), 169–197.
14. Willer, H. & Lernoud, J. (2018). *The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging trends 2018*. FiBL&IFOAM — Organic International. Bonn: Medienhaus Plump. 348.

Author

Milovanov Eugene Volodymyrovych — Ph.D. in Economics, President, Organic Federation of Ukraine (Ukraine, 04071, Kyiv, 4 Obolonska Str., office 1; e-mail: ofu@organic.com.ua).